

Cormac McCarthy: Tie | Maailmankirjat

JOONAS PARTANEN

Isältä pojalle? Kaksiääninen, sisäisesti dialoginen sana Cormac McCarthyn *Tiessä*

Tie on yhdysvaltalaisen Cormac McCarthyn kymmenes romaani. Vuonna 2006 julkaistulle romaanille myönnettiin Pulitzer-palkinto vuonna 2007. *Tie* on postapokalyptinen tarina, jossa maailma on peittynyt tuhkaan selittämättä jäävän katastrofin jälkeen. Luonto on likipitäen kuollut ja yhteiskunnan rakenteet romahtaneet: harvat elossa olevat ihmiset ovat taantuneet tappajiksi ja ihmissyöjiksi. Tarinan keskushenkilöt ovat nimettömiksi jäävät isä ja poika, jotka kulkevat talvea pakoon kohti etelää. Matka etenee hitaasti ruokaa ja turvallista yösijaa etsien. Takaumien kautta lukija saa tietää, että pojan äiti on valinnut itsemurhan joitain vuosia aikaisemmin. Myös alusta asti verta yskivä isä kulkee vääjäämättä kohti kuolemaansa. Teoksen lopussa isä kuoleekin, mutta poika tapaa pian toisen tiellä kulkevan perheen, jonka kanssa hän pääsee jatkamaan matkaa. Teos koostuu fragmentaarista, usein alle sivun mittaisista kappaleista, jotka yhdistelevät lähinnä isän ja pojan keskinäistä dialogia sekä kolmannen persoonan kerrontaa.

Tarkastelin teosta kandidaatintutkielmassani viitekehyksenäni Mihail Bahtinin teoria kielestä ja romaanilajista. Erityisenä huomion kohteena oli ns. kaksiääninen, sisäisesti dialoginen sana. Bahtin määrittelee sen lausumaksi, joka “– – kieliopillisten (syntaktisten) ja rakenteellisten tunnusmerkkiensä puolesta kuuluu yhdelle puhujalle, mutta jossa todellisuudessa ovat sekoittuneet kaksi lausumaa, kaksi puhetapaa, kaksi tyyliä, kaksi”kieltä“, kaksi erilaisen tarkoituksen ja arvostuksen omaavaa näköpiiriä. (Bahtin 1979, 125.)

Nämä sanassa kuuluvat kaksi ääntä ovat myös “dialogisesti rinnastettuina, ne ovat ikään kuin tietoisia toisistaan, – –, ne ikään kuin keskustelvat keskenään. Kaksiääninen sana on aina sisäisesti dialoginen.” (Bahtin 1979, 145.) Kaksiäänisen sanan äänet siis ottavat toisiinsa kantaa samalla tavoin kuin toisistaan erillisetkin lausumat. Kaksiäänisen sanan toinen ääni kuuluu tietenkin aina puhujalleen. Toista ääntä Bahtin nimittää vieraaksi tai toisen sanaksi. Kaksiäänisessä sanassa on Bahtinin mukaan kyse mikrodialogista, siis dialogin tunkeutumisesta yhteen lausumaan – erotuksena rakenteellisesta dialogista, jossa kaksi puhujaa ovat molemmat läsnä omine lausumineen. (Bahtin 1991, 267.)

Etenin tutkimuksessani ennen kaikkea metodin kautta. Etsin kaksiäänisiä sanoja, joiden analyysin kautta pyrin tulkitsemaan teosta. Kaksiääninen sana paljastui keskeiseksi mekanismiksi etenkin henkilöahmojen diskursseja tutkittaessa. Henkilöahmot käyttävät toistensa sanaa upottaen siihen omat – usein alkuperäiselle päinvastaiset – merkityksensä. Bahtinin teorian mukaan kyse on tällöin erisuuntaisesta kaksiäänisestä sanasta. Siinä sanassa kuuluvat kaksi ääntä suuntautuvat eri suuntiin. Hyvä esimerkki tästä on parodia, jossa sanaa käytetään sille itselleen vastakkaisessa merkityksessä. *Tiessä* kyse on usein isän sanan kyseenalaistamisesta. Tarkastelen seuraavassa, kuinka ennen kaikkea teoksen poika

pakottaa isän kuulemaan omat sanansa uudessa, muuntuneessa valossa. Samalla huomataan, kuinka poika omaksuu piirteitä isänsä kielestä ja maailmankuvasta. Isän kielessään kantamat vanhan maailman rippeet kulkevat pojan mukana myös uuteen maailmaan – joskin muuntuneessa muodossa.

Tarkastellaan kuitenkin aluksi isän ja hänen vaimonsa keskustelua (*Tie*, 50–53). Se esitetään lukijalle takauman kautta, isän muistona. Siinä isä joutuu toistuvasti kohtaamaan omat sanansa toisen huulilla. Dialogi alkaa:

Me ollaan eloonjääneitä, hän sanoi naiselle lampun liekin yli.

Vai eloonjääneitä? nainen sanoi.

Niin.

Mitä sinä hyvä ihminen puhut? Ei me olla elossa. Me ollaan eläviä kuolleita kauhuelokuvassa. (*Tie*, 50.)

Äidin ensimmäinen repliikki toistaa isän sanan, mutta uudessa merkityksessä. Bahtinin mukaan vieraan väittäminen toistaminen kysymyksenä samalla problematisoi sen (Bahtin 1991, 280–281). Niin käy tässäkin: äidin kysymys suorastaan kieltää isän sanan. Kyseessä on siis erisuuntainen kaksiaäninen sana. Siihen sisältyy jo kaikki se, minkä äidin toinen repliikki tekee eksplisiittiseksi: he ovat kaikkea muuta kuin selviytyjiä. Käännös ei tässä tavoita kaikkia sanan merkityksiä. Rambo (2008, 106) huomauttaa sanan “survive” etymologisesta alkuperästä: se kääntyy kirjaimellisesti “elää yli”. Äidin mielestä selviytyminen on muuttunut tyhjäksi, mitään merkitsemättömäksi sanaksi: maailma on tullut loppuunsa, eikä ole enää mitään, minkä “yli elää”. Äiti jatkaa edelleen isän sanojen kyseenalaistamista:

Minä pyydän. Teen mitä vain. [Isä]

Niin kuin mitä? – – Aseessa on kaksi luotia ja mitä sen jälkeen? Sinä et pysty meitä suojelemaan. Sanot että voisit kuolla meidän puolestamme mutta mitä iloa siitä on? (*Tie*, 50–51.)

Minä en jättäisi sinua. [Isä]

Sama se minulle. Ei sillä ole mitään merkitystä. (*Tie*, 51.)

Minä en pärjää yksin. [Isä]

Älä sitten. Minä en voi auttaa. – – Sanot ettet pärjää. Älä sitten pärjää. Se siitä. – – Sinä sanot että pitää valita puolensa mutta kun ei ole puolia mitä valita. (*Tie*, 51–52.)

Äiti viittaa toistuvasti isän aikaisempiin sanoihin ja tekee tyhjäksi niiden merkityksen. Isä lupaa tehdä kaikkensa äidin ja pojan puolesta, antaa henkensäkin, mutta äidin mielestä kaikki tuo on merkityksetöntä, se ei auta mitään. Hänen mukaansa elämä *Tien* maailmassa ei ole enää elämisen arvoista. Äidin sanat tuovat esiin juuri sen ongelman, jonka Schaub (2009, 158) asettaa teoksen keskiöön: mistä löytää elämälle mieli ja tarkoitus sosiaalisten rakennelmien puuttuessa. Äidin puheessa isä joutuu kohtaamaan omien sanojensa tyhjyyden. Hän takertuu periaatteisiin, joilla ei äidin mukaan ole mitään pohjaa uudessa maailmassa. Äiti kuitenkin jatkaa:

Sen vain sanon että pelkästään itsesi tähden et selviä. – – Sellaisen jolla ei ole ketään olisi viisainta väsäätä kokoon edes välttävä haamu. Puhaltaa siihen henki ja maanitella se mukaansa hellin sanoi. Tarjota sille joka ainut olematon ruuanmuru ja suojata sitä vaaralta omalla ruumiillaan. (*Tie*, 52.)

Tähän isä päätyykin: haamu, johon hän puhaltaa hengen, on poika (Schaub 2009, 160). Isä siis rakentaa omalle elämälleen merkityksen pojan suojelemisesta (Schaub 2009, 158). Nyt myös ”selviytyminen” saa pojan kautta merkityksen. Tärkeintä on, että poika selviytyy, elää isänsä yli. Isän näkökulmasta poika saa jopa jumalallisen merkityksen: ”Hän tiesi vain että lapsi oli hänen oikeutuksensa. Hän sanoi: Jos hän ei ole Jumalan sana niin Jumala ei ole koskaan puhunut.” (TR, 8.) Äidin sana ”henki” kaikuu myöhemmin isän äänessä hänen pestessään pojan hiuksia verestä: ”Se oli kuin jotain muinaista pyhäksi voiteltua. Niin olkoon. Elvytetään muodot. Silloin kun ei ole mitään muuta luodaan seremoniat tyhjästä ja puhalletaan niihin henki.” (TR, 66.) Sanoissa kuuluu kuitenkin myös äidin mainitsema merkityksettömyys: isän seremoniat ovat tyhjästä rakennettuja. Seremonia on lisäksi kaksimerkityksinen sana. Isän pestessä poikansa päätä se on kuin ”muinaista voiteltua”, siis uskonnollinen toimitus. Lukija tavoittaa kuitenkin myös toisen merkityksen: totunnainen, kaavamainen toimitus.

Siirrytään tarkastelemaan pojan diskurssia. Se sisältää elementtejä, jotka ovat selvästi lapselle vieraita: ne eivät ole pikkupojan kieltä vaan jostain muualta kuultuja, siis alun perin jonkun toisen sanoja. Nämä vieraat sanat herättävät usein myös isän huomion:

Mitä tykkäät? mies kysyi.

Vihdoin viimein lämmintä.

Ai vihdoin viimein lämmintä?

Niin.

Mistä sinä tuon keksit?

En minä tiedä.

Selvä. Vihdoin viimein lämmintä. (*Tie*, 126–127.)

Isän toinen repliikki on sekin kaksiääninen sana. Toistaessaan pojan sanat isä antaa niille epäilevän, kysyvän sävyn. Isä kiinnittää huomiota nimenomaan lausuman vierauteen ja kysyy sen alkuperää. Poika ei kuitenkaan tätä huomaa vaan ainoastaan vahvistaa sanomansa. Se on lapsen käytöstä, joka ei vielä huomaa sosiaalisen kanssakäymisen kaikki nyansseja. Isä joutuukin kysymään asiasta suoraan. Tällä kertaa vieraan sanan alkuperä ei kuitenkaan selviä. ”Vihdoin viimein lämmintä”, isä toistaa vielä kerran, ja sanat saavat jälleen uuden sävyn. Tällä kertaa sanat ovat samansuuntaisia ja isä vahvistaa poikansa sanaa.

Pojan repliikissä huomiota ei herättänyt sen sopimattomuus kontekstiinsa. Pikemminkin päinvastoin: talvea pakenevat isä ja poika ovat kuin ihmeen kaupalla löytäneet pienen bunkkerin ja poika makaa lämpimässä kylvyssä, ehkä ensimmäistä kertaa elämässään. ”Vihdoin viimein lämmintä” on juuri se, mistä tilanteesta on kyse. Merkittävää repliikissä – ja koko lainatussa dialogissa – on ristiriita pienen pojan kielen ja aikuisen kielen välillä.

Poika käyttää aikuisen kieltä, joka jää vieraaksi hänen suussaan. Samalla hän käyttäytyy pienen pojan tavoin eikä huomaa isän sanojen ironista sävyä.

Usein on syytä uskoa, että pojan äänessä kuuluva vieras sana on kuulunut alun perin isälle. Sosiaalisesta ja kielellisestä vuorovaikutuksesta riisutussa maailmassa poika oppii kielen lähes yksinomaan isältään. Tarkastellaan seuraavaksi esimerkkiä, jossa poika muistaa sanojensa alkuperän:

Mitkä meidän pitkän tähtäyksen tavoitteet on? hän kysyi. [Poika]

Mitä? [Isä]

Meidän pitkän tähtäyksen tavoitteet.

Mistä sinä tuon olet kuullut?

En minä tiedä.

Ei kun mistä?

Sinä sanoit niin.

Milloin?

Ajat sitten.

Mikä oli vastaus?

En minä tiedä.

Hmm. En minäkään. Alahan tulla. Tulee pimeä. (*Tie*, 138.)

Tälläkin kertaa poika kieltää ensin tietävänsä, mistä on kuullut vieraan sanan. Isä kysyy kuitenkin uudelleen, ja vieras sana paljastuu isän omaksi. Viattomasta kysymyksestä liikkeelle lähtenyt dialogi saa uusia merkityksiä. Katkelmassa poika kääntää isän sanan tätä itseään vastaan: hänen kysymyksensä pakottaa isän kuulemaan oman äänensä. Bahtinin mukaan henkilö joutuu tällaisessa tilanteessa "tiedostamaan itsensä, ideansa, oman sanansa, asenteensa, eleensä toisessa ihmisessä, jossa kaikkien niiden ehyt ja lopullinen merkitys muuttuu, ja ne alkavat kuulostaa parodialta tai ivalta" (Bahtin 1991, 310). Nytkin kysymys pitkän tähtäyksen tavoitteista saa – pojan tahtomattakin – uuden, ivallisen sävyn. Oman äänen vieraus kertoo siitä, ettei isä ole pitkään aikaan ajatellut kysymystä tavoitteista: hän on tosiaan unohtanut koskaan edes puhuneensa niistä. Nälkäkuoleman partaalla vastausta onkin vaikea löytää. Samalla käy kuitenkin selväksi, ettei kysymystä voi väistää loputtomiin. Halu tietää tavoitteista kuuluu jo pojankin huulilla. Vastaaminen osoittautuu nytkin mahdolliseksi. Katkelman lopussa isän onnistuu määritellä tavoitteet vain hyvin lyhyelle tähtäykselle: matkaa on jatkettava ennen kuin pimeä saapuu. Koko teoksessa ainoa pidempi tavoite on pyrkiä kohti rannikkoa. Sekin on vailla pohjaa, kuten myös isä tietää:

"Hän [Isä] sanoi että kaikki oli sen varassa että he pääsisivät rannikolle mutta yöllä herätessään hän tiesi että kaikki puhe oli tyhjää ja vailla pohjaa. He saattaisivat hyvinkin kuolla vuorille ja se siitä." (*Tie*, 29.)

Pojan kysymyksessä isä joutuu uudelleen kohtaamaan tavoitteidensa tyhjyyden. Isälle pojan suojeleminen riittää syyksi elää, mutta mistä poika löytäisi omat syynsä jatkaa matkaansa tiellä?

Isän puheessa toistuu kaksi elementtiä, joilla hän yrittää motivoida poikaansa. Isä jakaa ihmiset selvärajaisesti ”hyviin ja pahoihin tyyppeihin”. Lisäksi hän puhuu toistuvasti ”tulen kantamisesta”. Rambon mukaan juuri näillä käsitteillä isä yrittää antaa pojan olemassaololle merkityksen: ”hyvät tyypit” määrittää päähenkilöille identiteetin ja ”tulen kantaminen” tehtävän (Rambo 2008, 104). Ihmisten jakaminen kategorisesti hyviin ja pahoihin heijastelee isän moraalien suoraviivaisia periaatteita: hän on valmis tappamaan jokaisen, joka koskee poikaan. Samalla jaon yksinkertaisuus johtuu vastaanottajan huomioon ottamisesta. Puhuessaan hyvistä ja pahoista tyypeistä isä suuntaa sanansa pojalleen, pienelle lapselle. Tullakseen ymmärretyksi sanan – siis tässä isän moraalien periaatteiden – on mukauduttava kuulijansa näkökenttään (Bahtin 1979, 101–102). Tämä on kaksiaänisen sanan kolmatta, aktiivista tyyppiä: siinä vierasta sanaa ei toisteta, mutta se vaikuttaa silti ”aktiivisesti tekijän puheeseen, pakottaa sen muuttumaan tätä vaikutusta ja palautetta vastaavaksi” (Bahtin 1991, 284). Tässäkin tapauksessa sanat ovat kyllä isän sanaa, mutta pojan sana, isän häneltä odottama vastaus, vaikuttaa aktiivisesti lausumassa. Isän on siis puhuttava riittävän yksinkertaisesti ja konkreettisesti, jotta pieni poika ymmärtäisi häntä. Samasta on kyse myös isän retoriikan toisessa keskeisessä käsitteessä, ”tulen kantamisessa”. Sekin on konkretisaatio abstraktista käsitteestä: sana on mukautunut pienen lapsen näkökenttään, tämän käsityskykyyn, yrittäessään tulla ymmärretyksi. Tulkitsin tutkielmassani, että tulen kantamisessa on kyse nimenomaan kielen siirtymisestä isältä pojalle. Tähän viitataan teoksessa suoraankin:

Maailma kutistui jäseneltävien yksiköiden paljaan ytimen ympärille. Ilmiöiden perässä niiden nimet painuivat hiljalleen unohduksiin. Värit. Lintujen nimet. Syötävät. Lopulta nimet kaikelle sille mitä piti totena. Ne olivat hauraampia kuin hän olisi koskaan uskonut. Kuinka paljon oli jo poissa? Pyhä kieli irti viittaussuhteistaan ja samalla todellisuudestaan. Käpertynyt kokoon kuin yrittäisi säilyttää lämpönsä. Tuikahtaa ja viimein sammuu iäksi. (Tie, 78.)

Uuden maailman kynnyksellä vanhan maailman ilmiöt ovat olemassa enää isän käyttämässä kielessä. *Tiessä* kyse on toisaalta hyvinkin konkreettisista asioista: mitä merkitsee esimerkiksi ilmaus ”linnuntietä” maailmassa, jossa linnut ovat olemassa vain kirjoissa (*Tie*, 134–136)? Toisaalta kyse on moraalista ja arvoista, joita sosiaaliset rakenteet eivät ole enää pitämässä kasassa. *Tien* maailmassa ihmiset ovatkin vajonneet tappajiksi ja kannibaaleiksi. Paljon puhuvassa kohtauksessa isä ajattelee tappamaansa maantierosvoa: ”Se mies oli ollut pojan lisäksi ainoa jonka kanssa hän oli puhunut yli vuoteen. Veli, vihdoin viimein. Kylmä ja pälyilevä, niljakkaan laskelmoiva katse. Harmaat ja mätänevät hampaat. Ihmislihasta tahmaiset.” (*Tie*, 67.) Kuvauksessa rajaa ihmisen ja eläimen välille vetää enää puhekyky – se riittää nostamaan rosvon isän mielessä veljeksi.

Schaubin mukaan isä yrittää kasvattaa poikaa ja välittää tälle vanhan maailman moraaliperiaatteet ennen kaikkea tarinoita kertomalla (Schaub 2009, 164). Isän mukaan ne ovat ”vanhoja tarinoita rohkeudesta ja oikeudenmukaisuudesta” (TR, 41). Teoksen lopulla poika

ei kuitenkaan enää halua kuunnella isän tarinoita:

Haluatko että kerron sinulle tarinan? [Isä]

En. [Poika]

Mikset?

Poika katsoi häneen ja katsoi pois.

Miksi et?

Ne tarinat ei ole totta.

Ei niiden tarvitse olla totta. Ne ovat tarinoita.

Niin. Mutta tarinoissa me muka aina autetaan ihmisiä eikä me auteta ketään. (*Tie*, 229.)

Schaubin (2009, 165) mukaan poika ajattelee naiivisti, että tarinoiden tulisi vastata todellisuutta. Koska isän tarinat "rohkeudesta ja oikeudenmukaisuudesta" eivät vastaa pojan kokemaa todellisuutta, ne eivät myöskään ole arvokkaita. Pojan kokemassa maailmassa hyvät ja pahat eivät määrity sanojen, tarinoiden tai myyttien avulla, vaan tekojen kautta. Esitin tutkielmassani, että poika itse asiassa ylittää toistuvasti isänsä moraalin. Isän sanoin: "Sinä olet paras kaikista hyvistä. Olet aina ollut." (*Tie*, 239.) Tarkastellaan seuraavaksi, kuinka tämä näkyy myös kaksiaänisen sanan kohdalla, siis pojan tavassa käyttää isänsä sanaa omalla tavallaan.

Pojan isältä oppimissa sanoissa kuuluu yhä niiden alkuperä: pojan puheessa ne kuulostavat yhä vierailta, jostain kuulluilta, jostain opituilta. Isä ja poika keskustelevat ihmissyönistä:

Eihän me koskaan syödä ketään? [Poika]

Ei. Ei tietenkään. [Isä]

--

Kun me ollaan niitä hyviä.

Niin.

Me kannetaan tulta.

Me kannetaan tulta. Niin.

Okei. (*Tie*, 111.)

Poika siis seurailee isältään oppimaansa logiikkaa: he ovat hyviä tyyppisiä, tulenkantajia, ja siksi he eivät syö ihmisiä. Samat sanat toistuvat pojan puheessa muulloinkin. Isä puhuttelee poikaa jouduttuaan tappamaan heidät huomanneen maantierosvon:

Sinä halusit tietää miltä pahat miehet näyttävät. Nyt tiedät. Näin voi käydä toistekin. Minun hommani on pitää huolta sinusta. Jumala antoi minulle sen tehtävän. Tapan joka ainoan joka koskee sinuun. Ymmärrätkö?

Joo.

Hän istui peitto vedettynä hupuksi pään yli. Vähän ajan päästä hän nosti katseensa. Ollaanko me vielä niitä hyviä? hän kysyi.

Ollaan. Me ollaan vieläkin hyviä.

Ja ollaan aina.

Niin. Me ollaan hyviä aina.

Okei. (*Tie*, 68.)

Juuri tässä kohdin isä tekee selväksi moraalinsa periaatteet. Pojan kysymys tuo kuitenkin esiin tuon moraalin häilyvyyden. "Ollaanko me vielä niitä hyviä?" poika kysyy asettaen taas isän omat sanat tätä vastaan. Eikö tappaminen tee heistäkin pahoja? Tässä, kuten edellisessäkin katkelmassa, isä voi vain mekaanisesti toistaa pojan sanat. "Okei", poika lopettaa molemmissa katkelmissa. Se on sana, joka toistuu usein sekä isän että pojan puheessa. Usein se on kuitenkin huutavassa ristiriidassa kontekstinsa kanssa. "Ei mitään hätää", vakuuttaa isä joitain sivuja aikaisemmin pestessään verta poikansa kasvoilta (*Tie*, 60) – alkutekstissä: "it's okay". *Tien* maailmassa on usein selvää, ettei kaikki suinkaan ole kunnossa, ja "okei", kaikki kunnossa, menettää jatkuvasti toistettuna merkitystään.

Myös pojan vastauksissa sanan merkitys on häilyvä: hyväksyykö poika todella isänsä moraalin vai onko hänenkin vastauksensa vain mekaanista vakuuttelua jostain, mihin on enää mahdoton uskoa? Rambon (2008, 105) mukaan "okei" on sana, jonka avulla isä yrittää pitää koossa poikaa varten luomansa maailman, jossa hyvyydellekin on vielä paikkansa. Tämän tutkimuksen näkökulmasta kyse on kuitenkin muustakin: isä yrittää pitää koossa myös oman maailmansa. Bahtinin mukaan "sankareiden puheissa syvimmin vakuutteleva aksentti johtuu useimmiten vain siitä, että lausuttu sana on sisäisen dialogin repliikki, jonka pitää saada puhuja itse vakuuttuneeksi". (Bahtin 1991, 371.) Vakuuttelemalla kaiken olevan hyvin isä yrittää saada myös itsensä uskomaan siihen. Hän joutuu kuitenkin myöhemmin tarkastelemaan asiaa uudelleen. Isä ja poika kävelevät pitkin vanhaa maantietä, joka on täynnä palaneita ruumiita:

Ota minua kädestä, hän sanoi. Sinun ei pitäisi nähdä tällöistä. [Isä]

Se minkä päästä päähänsä on siellä iän kaiken, niinkö? [Poika]

Niin.

Isä ei se haittaa. ["It's okay Papa."]

Ai ei haittaa?

Nuo on jo siellä.

Minä en halua että sinä katsot.

On ne siellä silti.

Hän pysähtyi ja nojasi kärryihin. Hän katsoi tietä ja hän katsoi poikaa. Niin merkillisen huoletonta. (*Tie*, 164–165.)

Pojan ensimmäinen repliikki on itse asiassa isän sana romaanin alulta (*Tie*, 14). Se on jäänyt pojan mieleen ja siirtynyt nyt hänen kieleensä. "It's okay", poika sanoo jälleen, mutta nyt isänsä tapaan tilanteessa, jossa kaikki on kaikkea muuta kuin kunnossa. Isä huomaa tämän ristiriidan ja toistaa pojan sanat kyseenalaistaen. Jälleen isä joutuu kuulemaan omat sanansa pojan huulilta. Omien sanojen tarkastelu ulkopuolelta näyttää ne uudessa valossa ja paljastaa isälle, että myös hänen omat vakuuttelunsa ovat usein vailla pohjaa. "Niin merkillisen huoleton" liikkuu isän ja kertojan diskurssien rajoilla. Tekstissä se sekoittuu kertojan diskurssiin mutta on selvästi poikaansa katselevan isän ajattelua. Isää vaivaa juuri pojan huolettomuus: poika ei reagoi mitenkään groteskeihin näkyihin.

Äskeiseen keskusteluun palataan vielä myöhemmin teoksessa. Isä ja poika kohtaavat teoksen ehkä järkyttävimmän näyn – pienen vauvan nuotion yllä vartaassa – ja poika vaikenee pitkäksi aikaa: "Hän [isä] ei tiennyt puhuisiko poika enää koskaan" (*Tie*, 171). Kun poika avaa jälleen suunsa, hän ottaa puheeksi aiemmin nähdyt palaneet ruumiit:

Minua harmittaa se mitä sanoin niistä ihmisistä. [Poika]

Mistä ihmisistä? [Isä]

Niistä jotka paloi. Jotka juuttui tiehen ja paloi.

En minä muista että olisit sanonut mitään pahaa.

Ei se ollut pahaa. Lähdetäänkö? (*Tie*, 172–173.)

Järkytyksensä myötä poika pyytää anteeksi aikaisempia sanojaan kuolleista. Tuossa aikaisemmassa keskustelussa poika oli käyttänyt kieltä isänsä tavoin: hän oli vakuutellut, ettei kuolleiden näkeminen haittaisi ja että kaikki olisi kunnossa ympärillä näkyvästä kuolemasta huolimatta. Nyt poika sanoutuu irti isänsä kielenkäytöstä. Samalla hän kieltäytyy omaksumasta isän tapaa tarkastella maailmaa. Isällehän vain pojan elämä merkitsee mitään. Kaikki muu kuolema heidän ympärillään on merkityksetöntä, ja isä on itsekin valmis tappamaan. Poika sen sijaan tahtoi auttaa kaikkia tiellä vastaan tulevia: salaman iskemää miestä (TR, 50), pikkupoikaa (TR, 84), vanhaa kulkuria (TR, 162), jopa kaikki tavarat vievää varasta (TR, 256). Kaikissa näissä kohdissa poika osoittaa empatiaa, joka ylittää isän ehdottoman ja mustavalkoisen moraalien rajat.

Kuinka *Tiessä* sitten lopulta käy? Teoksen loppuessa pojan tarina jää kesken. Hän tapaa ystävällisen perheen, jonka kanssa jatkaa matkaansa tiellä. Perheen mukana poika tapaa vihdoinkin myös muita lapsia. Sosiaalisuuden – ja dialogin – kannalta teoksen loppu on siis toiveikas. Myös isä sanoo viimeisinä sanoinaan: "Hyvyys löytää pienen pojan. On aina löytänyt. Löytää taas." (*Tie*, 240.) Mutta onnistuuko isä tehtävässään? Siirtyvätkö kieli ja moraalit isältä pojalle? Hetkeä ennen kuolemaansa isä kehottaa poikaa puhumaan hänelle vastedeskin:

Vaikka minä en ole täällä voit silti puhua minulle. Sinä voit puhua minulle ja minä puhun sinulle. Saatpa nähdä.

Kuulenko minä sinua?

Kuulet. Kyllä sinä kuulet. Sinun pitää puhua niin kuin kuvittelisit. Ja sitten kuulet minut. Sinun pitää harjoitella. Älä anna periksi. Jooko? (*Tie*, 239.)

Isä antaa pojalle ohjeet rukoukseen ja poika seuraakin niitä: "Hän yritti puhua Jumalalle mutta parasta oli puhua isälle ja isä puhui hänelle eikä hän unohtanut." (*Tie*, 245.) Käännös ei tässä tavoita alkutekstin monitulkintaisuutta: "He [poika] tried to talk to God but the best thing was to talk to his father and he did talk to him and he didnt forget." (TR, 286.) Huomio kiinnittyy pronominien moniäänisyyteen. "He did talk to him and he didnt forget" voidaan lukea monella tavalla: poika puhui isälleen tai isä puhui pojalleen. Kaksiääninen sana kurkottaa jälleen kahtaalle: yksi lausuma heijastaa tässä dialogin vastavuoroisuutta. Isä on kuollut, mutta dialogi ei lakkaa.

Tarkastellaan vielä teoksen viimeisiä dialogeja. Lähtiessään isänsä ruumiin luota poika tapaa tiellä miehen:

Oletko sinä niitä hyviä? [Poika]

--

Joo, hän sanoi. Olen minä niitä hyviä. [Mies]

--

Mistä minä tiedän että sinä olet niitä hyviä?

Et mistään. Sinun pitää kokeilla.

Kannatteko te tulta?

Että mitä?

Kannatteko tulta.

Sinua taitaa hirvittää, vai mitä?

Ei hirvitä.

Ihan vähän vain.

Joo.

Ei se mitään.

No kannatteko?

Ai sitä tulta vai?

Niin.

Joo. Kannetaan me. (*Tie*, 242–243.)

Jo kuolleen isän sanat toistuvat yhä pojan puheessa. Isän kieli näyttää tältä osin siirtyneen pojalle ja myös merkitsevän tälle jotain: poika ei lähde miehen mukaan ennen kuin on saanut vastaukset kysymyksiinsä – sekin on vaatimusta dialogiin. Aikaisempien tapahtumien valossa näyttää kuitenkin siltä, ettei poika hyväksy isän opetuksia sellaisinaan. Se sopiikin Bahtinin teoriaan: poika ottaa kyllä isän sanan omakseen, mutta sekoittaa siihen omat merkityksensä. Vain siten siitä voi tulla pojan oma sana. Hän ylittää isänsä moraalin rajat

ja osoittaa kykyä hyvään niissäkin tilanteissa, joissa isä on valmis tappamaan. *Tien* loppu sopii siis hyvin myös sellaiseksi kielen taiteelliseksi kuvaksi, jota Bahtin painottaa romaanilajin tärkeimpänä tyyllillisenä tehtävänä (Bahtin 1979, 186). Elävän kielen sanat kulkevat siinä huulilta toisille eläen kuin omaa elämäänsä: "Oleminen merkitsee suuntautumista dialogisesti. Kun dialogi päättyy, kaikki päättyy." (Bahtin 1991, 359.)

Lähteet

McCarthy, Cormac *Tie* (2008) suom. Maijari Sivill, WSOY, *The Road* (2006). New York: Vintage Books.

Bahtin, Mihail (1979) *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Suom. Kerttu Kyhälä-Juntunen ja Veikko Airola. (Voprosy literaturi i éстетiki, 1975.) Moskova: Kustannusliike Progress.

Bahtin, Mihail (1991) *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suom. Paula Nieminen ja Tapani Laine. (*Problemy poèтики Dostojevskogo*, 1963.) Helsinki: Orient Express.

Rambo, Shelly L. (2008) Beyond Redemption?: Reading Cormac McCarthy's *The Road* after the End of the World. *Studies in the Literary Imagination* 2/2008, 99-120.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Schaub, Thomas H. (2009) Secular Scripture and Cormac McCarthy's *The Road*. URL www.marquette.edu/renascence/SchwartzEssay2009.pdf